

Fodor István

EZ AZ ÉN SZÜLŐFÖLDEM

Talán másfél évtizedig jártam kezdő újságíró koromtól Simon Istvánnal szinte heti rendszerességgel a Tisza mentét. Javarészt a falvakat, hiszen Horgostól Moholig néhány kisvároson kívül a falvak jelentik a települést. Valahol már írtam arról, hogy sosem oktattott ő újságírássra, hanem a hatalmas tudásából igyekezett valamicskét átadni. Lényegében abban különböztem az olvasótól, hogy én gyakran megtekinthettem témáinak a színhelyét is, s a történelemnek olyan mozzanatairól is értesültem, amelyek az újságból akkoriban érthető okok miatt törvényszerűen kimaradtak. Mert „túlzottan nemzeti” indíttatású volt a téma. Ha pedig ilyesmi megjelent, azért nem tetszett a korábbi rezsimnek, mert rámutatott, hogy volt ennek a vidéknek európai hírű gazdasága is, amikor például Csóka környékén a hollandoknak virágmagot termesztettek, kár volt leépíteni. Ha pedig valahol a bánáti pusztaságban az eke kivetett egy darab cserepet, máris elindultunk a történelembe, hogy eljussunk Móra Ferenc ásatásai által a Kremenység határrészbe, majd vissza a mába. Ha egy düledező harangláb állított meg bennünket, a harang útján járva csakhamar eljutottunk legalább a negyvennyolcas forradalomig, s ha ott sem álltunk meg, akkor akár Csanád vezérig, aki itt valahol, az Aranka patakánál győzte le Ajtonyt ezer esztendővel ezelőtt. Amikor pedig a begazosodott sánc mellett kanyarogtunk, máris a trianoni rombolás tört elő belőle. Mesélt az egykor virágzó bánági vasúthálózatról, a virágkorról, tagadhatatlan nosztalgiával.

A hetvenes–nyolcvanas években „klasszikus” cenzúra már régóta nem működött, ám jól tudtuk, meddig lehet elmenni, s mely határ átlépésével kerül szemétkosárba a kézirat. Simon Pista ezt az akadályt olyan módon igyekezett leküzdeni, hogy történelmi utalásokat szőtt bele a szövegébe, s nemegyszer mondta a megjelenést követően, hogy „Ezért az egy mondatért írtam meg, és azt is kihúzták”. Ha pedig bent maradt az az „egy mondat”, elégedetten nyugtázta a sikert. Más alkalommal nem bosszankodott, elegendő volt számára, ha a túlzottan vonalon levő szerkesztőt bosszantotta. Egy alkalommal azt írta le, hogy régen voltak olyan sokan Csóka utcáin, mint vasárnap, virágvasárnapon. S a bevezető mondatot követően rátért az írás valódi tartalmára: választásokat tartottak azon a napon. A szerkesztő dühösen kérdezte, hogy mi köze a kettőnek egymáshoz, ő pedig mosolygott és visszakérdezett: – Hát nem virágvasárnap volt?

Történelmi és irodalmi ismeretei – bár Mostarban kertészeti főiskolát végzett – olyan szellemi fölényrel ruházták föl, amely előtt a szerkesztők gyakran tanácstalanul megtorpantak, de tudásával sohasem kérkedett, legföljebb baráti beszélgetések alkalmával derült fény szellemi gazdagsására.

Gyökerei, melyek Bánáthoz kötötték, fölszívták szinte az összes fontosnak vélt ismeretet rajongásig szeretett szülőföldjéről, amelyről így mesélt: a föld nyilván neveli is az embert, meglátszik a kézfogásán, a dalai is mások. Másik szülőföldje mégsem lehet. De bármilyen is ez, Kemal Atatürk szavaiban található a lényege: amikor angol

küldöttség élén a lord elesett, és mentegetőzés közepette nem akart kezet nyújtani, akkor Atatürk azt mondta: Uram, ettől a földtől nem lesz piszkos az Ön keze, mert ez az én szülőföldem.

Az viszont sokáig nem került szóba, hogy miként s miért éppen a Fejedelem, azaz II. Rákóczi Ferenc vált számára eszményképszerű történelmi alakká. Gyanítottam, hogy nemcsak az általa vezetett szabadságharc miatt, hanem erdélyi fejedelemsége okán. A nyolcvanas években, amikor Rodostóba látogatott, a Rákóczi Múzeumban az oda érkező magyarországi turistáknak olyan előadást tartott a fejedelemről – mert róla mégsem iskolás szinten szabad megemlékezni –, hogy utána vele együtt könnyeztek a látogatók. Elérte azt, hogy a csókai katolikus templom falára elhelyezzék Rákóczi emléktábláját, majd később az ő tisztelei állítottak számára emléktáblát a fejedeleme mellé.

Magá is beszélt a rodostói látogatásáról: „A falumban kultusza volt a fejedelemnek: búcsúkor, amikor rázendítettek a fúvósok az indulóra, a hajlott emberek is megszilajodtak. Elmentem Rodostóba, a Márvány-tenger partjára, s láttam kiírva: Magyar utca. A harmadik osztályos török gyerekeket pedig a Rákóczi-házba vezette a tanítójuk. Nem tudom, hogy ők hány oktatási reformon estek át, mégis utalhatnék a nevelésre. Ali Kabul pedig segédmunkás volt magyarok mellett a Rákóczi-házban, s megtanulta nyelvünket, fiának az Attila nevet adta. Amikor megkérdeztem, hogy honnan jönnek ide látogatók, és miként viselkednek, azt válaszolta, hogy mindenünnen, Amerikából is, és minél távolabbról érkeznek, annál jobban sírnak. De hát Petőfi ezt régen megírta: Lángolunk és sírva fakadunk. Ha Kassára mész, vagy a borsi vadkörtefához, ugyanezt érzed. Nagyon megörültem, amikor egy éjszaka a rádióban azt hallottam, hogy Ali Kabul Juliánusz-díjat kapott.”

Talán ugyanazt jelentette számára Ady az irodalomban, amit Rákóczi a történelemben. Megesett, hogy együtt autózva egy magyartanárral Ady-verseket mondtak szellemi frissítőként hosszú-hosszú ideig, egymást váltva. S amikor „elfogytak”, sorjázhattak tovább más költők, iskolányi gyerek versismeretét kimerítve.

Persze az is érthető, hogy miért mesélt nagy előszeretettel Bartókról, ha tudjuk, hogy ő is e vidék szülötte, a már említett Aranka menti Nagyszentmiklósé. Móra Ferencről azért is illik sokat tudni, mert Csóka környékén is végzett régészeti ásatásokat, Kálmány Lajos lelkész pedig népköltészeti gyűjtésével szolgált rá az ismertségre. (Egyházaskéren Simon közreműködésével az ő emléket és a mesefáát, Borbély Mihályét is tábla őrzi.) Kár volna megfeledkezni a verseci születésű Herczeg Ferencről, az „írófejedelemről”, akit Nobel-díjra is jelöltek. Ha most mindannyiukról mesélhetne Simon Pista, könnyen tudatosodhatna bennünk: korántsem olyan sivár ennek a közelebbi-távolabbi vidéknek a szellemi múltja, miként azt könnyen igyekszünk elhinni, miközben ő menteni és őrizni akarta.

Szinte az egész újságírói és emberi szemléletére adott választ abban az interjúban, amelyet néhány évvel halála előtt készítettem vele: „Nem volt mindig peremre szorulva ez a bánáti vidék, nem volt mindig féregnyúlvány: 1857-ben már vonat közlekedett Temesvár és Szeged között, a valkányi vasútállomás – most a túloldalra esik – pedig nagyobb volt a zentainál, szállodával az emeletén, s nemhogy csak a monostoriakat vagy a feketetőiakat szolgálta ki, hanem egykor még a zentaiak is innen keltek hosszabb útra. Ha a vasút megszűnik, nyilván a bakternak ott nincs tovább mit keresnie, elköltözik, majd sokan mások is mennek utána. Ahol a síneket fölszedik, ott leépülés következik, ott elhalás van. Romokba botlik tehát az ember minduntalan. Meg is róttak többen annak idején, hogy én a kapitalizmust vagy éppen a feudalizmust akarnám visszaállítani, pedig csak azért írtam a rombolásról, mert azt láttam körülöttem. Bontsák hát le a régit, ha jobbat, korszerűbbet, hasznosabbat tudnak építeni helyette, de nem ez történt. Lerombolták a tanyákat is, semmibe tágult a vidék. Mégis ragaszkodom hozzá, mert itt nyugszanak azok, akik megtanítottak járni, meg egy olyan nyelvre, amelyet másikkal, egy világnyelvvel sem akarok fölcserélni.”

Azt hiszem, szülőfalujának, Terjánnak a fölszántása – húsba hasító emlékként – igazából a múltat, történelmünket is eltüntetni igyekvő rombolás jelképé vált Simon Pista szociográfiáiban, ugyanakkor minden rombolás az eltüntetett falut idézi, újbóli tiltakozást kiváltva benne.

Alighanem a pálinka sem könnyen elválasztható a szülőföldtől, már csak azért sem, mert a mi vidékünk itala, Simon Pista pedig különösképp szerette az eperpálinkát, hajdanán pedig eperfák szegélyezték a dűlőutakat. Riportgyűjtés alkalmával, élőújságokat (az olvasóknak szervezett rendezvényeket) követő esteken, lakodalmas éjszakákon és hosszúra nyúlt egyéb mulatságokon, tisztességtelenül sok pálinka elfogyasztása után hol düh-dűrban – miként ő nevezte – kezdte harsogni, máskor kimérten dalolni az általa százsámra ismert dalokat-nótákat. Nem holmi meggylerázásokat, hanem a katonanótákat, évszázados dallamokat, amelyeket javarészt még gyerekkorában „lesett el” a felnőttek társaságában, s később gyakran föladta a leckét a zenekaroknak is, főként az újabb koriaknak.

„Unalmas volt a dohány csomózása – emlékezett vissza beszélgetésünkkor –, amikor hajnali háromkor ébresztettek, és este tízkor fejeztük be. Olyankor leginkább a jó hangú lányok kezdtek dalolni, az öregek pedig meséltek, például arról, hogy a toportyán miként nézett be az ablakon. Voltak lakodalmak, körösztolók, névnapok és disznótorok is, mindegyik alkalmat adott a nótázásra. Azóta ezek az alkalmak jórészt eltűntek. Kálmány Lajos az én szülőfalumban is gyűjtött, Bartók itt született a közelben, azt hiszem, azt pedig Illyés Gyula mondta, hogy aki népdalt énekel, az az őseivel beszélget. És én szeretek velük beszélgetni.”